

О.Ю. Буцька

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ЇЇ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті розкрито поняття «фінансове забезпечення освітньої діяльності» на рівні регіону, наведено основні принципи освітньої діяльності, визначено джерела фінансового забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів на регіональному рівні.

Ключові слова: освітня діяльність, принципи освітньої діяльності, фінансове забезпечення, вищий навчальний заклад, нефінансові послуги, фінансові ресурси.

Табл. 3. Літ. 16.

О.Ю. Буцкая

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ И ЕЕ ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

В статье раскрыто понятие «финансовое обеспечение образовательной деятельности» на уровне региона, приведены основные принципы образовательной деятельности, определены источники финансового обеспечения образовательной деятельности высших учебных заведений на региональном уровне.

Ключевые слова: образовательная деятельность, принципы образовательной деятельности, финансовое обеспечение, высшее учебное заведение, нефинансовые услуги, финансовые ресурсы.

O.Y. Butska

EDUCATIONAL ACTIVITY OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND ITS FINANCIAL MAINTENANCE AT REGIONAL LEVEL

The article reveals the notion of "financial maintenance of educational activity" at the level of a region; basic principles of the educational activity are presented, the sources for the financial maintenance of the educational activity of the higher educational institutions at the regional level are defined.

Keywords: educational activity; principles of educational activity; financial maintenance; higher educational institution; nonfinancial services; financial resources.

Наука мусить бути найвищим втіленням Вітчизни, адже першим з-поміж народів завжди буде той, хто випередить усіх у сфері думки і розумової діяльності.

Луї Пастер

Постановка проблеми. У сфері вищої освіти України відбуваються як позитивні, так і негативні процеси, зумовлені змінами у суспільстві. Через фінансово-економічну нестабільність, нерівномірність бюджетного фінансування, соціальну розмежованість у суспільстві недостатньо забезпечені потреби вищих навчальних закладів у фінансових ресурсах.

Головними проблемами на сьогодні у сфері вищої освіти є обмежене фінансування вищої освіти, відсутність ефективних механізмів використання коштів, порушення партнерських зв'язків вищих навчальних закладів з роботодавцями – підприємствами, установами та організаціями. Підготовка конкурентоспроможних фахівців, які отримали інноваційні знання і компетенції, потребує відповідного фінансового забезпечення вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблеми обґрунтування фінансових ресурсів і пошуку нових джерел поповнення бюджету вищих навчальних закладів досліджують такі вчені, як, Т.М. Боголіб [3–5], П.Ю. Буряк [6], П. Зайцева [8], В. Зернов [9], Л. Зимовська [10], І.С. Каленюк [11], А.С. Криклій [12]. Разом з тим питання вдосконалення фінансового забезпечення освітньої діяльності вищих начальних закладів досліджені недостатньо.

Метою дослідження є визначення основних принципів освітньої діяльності вищого навчального закладу, оцінка її фінансового забезпечення на регіональному рівні.

Основні результати дослідження. Спрямування економічної політики держави на інноваційний розвиток суспільства вимагає розширення поняття «фінансове забезпечення освітньої діяльності» і розгляду його в новій якості і сутності – «фінансування освітньої діяльності». Вищий навчальний заклад може здійснювати ефективну освітню діяльність за умови стабільного фінансового забезпечення.

Здійснення освітньої діяльності вищими навчальними закладами вимагає чіткого визначення основної мети освітньої діяльності, її принципів і програм. Метою освітньої діяльності є відтворення інтелектуального потенціалу держави; забезпечення держави кваліфікованими фахівцями; формування моральних принципів і норм поведінки особистості.

Освітня діяльність базується на принципах: багатoproфільності; якості освітніх послуг, змісту освіти, результатів освіти, технологій навчання; становлення демократичної системи навчання; задоволення освітніх потреб особистості відповідно до інтересів, здібностей і потреб суспільства; використання державних стандартів вищої освіти як обов'язкового мінімуму змісту освіти та навчання; відповідності рівня освіти та освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки фахівців вимогам суспільного поділу праці; випереджального інноваційного розвитку освіти; мобільності підготовки фахівців до задоволення потреб ринку праці; впровадження методики безперервності освіти, надання можливості постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки і перепідготовки; інтеграції до європейського та світового освітніх просторів; формування національних і загальнолюдських цінностей; моніторингу якості освіти [2].

Завдання вищих навчальних закладів в умовах входження до європейського освітнього середовища полягає у модернізації структури вищої освіти та перебудови схеми організації навчального процесу. Разом з роботодавцями вищі навчальні заклади повинні створити інститут додаткової професійної освіти для більш швидкої адаптації фахівців до конкретного місця роботи.

Набуває актуальності питання, чи можна освітню діяльність вважати підприємницькою? Слід зазначити, що платне надання освітніх послуг з використанням новітніх технологій і методів освітнього процесу, згідно з ст. 42 Господарського кодексу України, є не підприємницькою, а освітньою діяльністю, якщо прибуток від такої діяльності повністю реінвестується в освітній процес [1]. Таким чином, вищий навчальний заклад обмінює освітню послугу на кошти, які потрібні для надання освітніх послуг. Питання про підприємницьку діяльність вищого навчального закладу є важливим для визначення напрямків його розвитку та загрози невідповідності його діяльності статутним цілям. Визначення

характеру освітньої діяльності вищих навчальних закладів залишається актуальним у зв'язку з державною та суспільною важливістю освітніх послуг.

Система фінансового забезпечення освітньої діяльності вищого навчального закладу має створювати стабільні передумови для його розвитку. Досягнення цієї мети передбачає формування багатоканальної системи фінансового забезпечення вищих навчальних закладів; визначення фінансування вищої освіти як пріоритетного напрямку державних видатків; всебічне стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у розвиток вищих навчальних закладів; створення сучасної системи оплати праці у вищій освіті на основі визнання особливого статусу науково-педагогічних працівників; визначення пріоритетних напрямів фінансування вищої освіти і концентрація в них фінансових ресурсів; забезпечення ефективності використання коштів на функціонування й розвиток вищих навчальних закладів [3].

Вищі навчальні заклади є виробниками та продавцями освітніх послуг, а студенти – споживачами. Перші формують пропозицію на освітні послуги, а другі – попит. Роль регулятора на ринку освітніх послуг виконує ціна, яка орієнтує всіх учасників ринку освітніх послуг на пошук оптимальних, в тому числі і з економічного погляду, параметрів діяльності вищих навчальних закладів. Виходячи з цих міркувань, структуру базових принципів фінансового забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів доцільно змінити – основним методом має стати їх фінансування на основі показника вартості навчання одного студента, а не кошторисного, бюджетного фінансування. За таких підходів навіть державне фінансування починає діяти за законами ринку, бо вищий навчальний заклад, який буде більш привабливим для навчання і в якому у зв'язку з цим буде більша кількість студентів, від держави отримує більше коштів.

Економічну діяльність вищих навчальних закладів заслуговує на увагу ще й тому, що поширюється ринок платних освітніх послуг, а також з'являються такі форми поповнення бюджету вищих навчальних закладів, як часткова здача в оренду приміщень, використання транспортних засобів у вихідні дні для отримання доходів.

Основними учасниками системи відносин фінансового забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів є органи управління освітою, юридичні та фізичні особи, вищий навчальний заклад.

Для здійснення освітньої діяльності вищі навчальні заклади мають загальний фонд на підготовку фахівців у межах державного замовлення та проведення науково-дослідних робіт. Крім того, вони створюють спеціальний фонд, який формується за рахунок коштів, одержаних за підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації фахівців, надання додаткових освітніх послуг за договорами з юридичними й фізичними особами; доходи від здачі в оренду приміщень, обладнання; безоплатні та благодійні внески юридичних і фізичних осіб; надходження за виконання наукових робіт за договорами з підприємствами, установами, організаціями й фізичними особами; інші доходи згідно з чинним законодавством.

Важливим джерелом фінансового забезпечення освітньої діяльності вищого навчального закладу можуть бути кошти місцевого бюджету, проте єди-

них правил щодо частки місцевих бюджетів, яка має виділятися на вищу освіту з власних доходів, не існує. Це означає, що міста, які прагнуть компенсувати брак уваги до освіти з боку держави, змушені скорочувати свої комунальні послуги та згорнути інвестиційні програми. У той же час органи місцевої влади знаходяться в різних умовах і мають неоднакові можливості щодо фінансування вищої освіти. Брак прозорого бюджетного процесу в освіті робить неможливими позитивні зрушення у фінансовому забезпеченні освіти.

Освітня діяльність вищих навчальних закладів відноситься до сфери нефінансових послуг, тому для детальної оцінки фінансування освітньої діяльності вищих навчальних закладів на регіональному рівні необхідно звернутися до статистичної інформації.

Оцінка динаміки обсягів діяльності підприємств сфери нефінансових послуг за видами економічної діяльності Полтавської області за 2005–2007 рр. (табл. 1) свідчить, що обсяг вироблених освітніх послуг складає 4264,0 тис. грн., що на 1723,1 тис. грн. більше порівняно з 2005 роком. Обсяг реалізованих послуг досяг у 2007 р. 4291,8 тис. грн. і зріс порівняно з 2005 роком на 1713,5 тис. грн., або у 1,7 раза. Аналіз структури діяльності підприємств сфери нефінансових послуг показує, що частка вироблених освітніх послуг складала в 2007 р. 1,4% загального обсягу вироблених в Полтавській області нефінансових послуг і зменшилася порівняно з 2005 р. на 0,15 в.п.

Розрахунки показали, що обсяги освітніх послуг, реалізованих населенню, протягом 2005–2006 рр. постійно зростали, а їхня частка в загальних реалізованих освітніх послугах досягла 88,6%.

Оцінюючи динаміку обсягу вироблених і реалізованих освітніх послуг за 2005–2007 рр. варто зазначити, що питома вага освітніх послуг в загальному обсязі нефінансових послуг зменшувалася, що є результатом відставання темпів зростання освітніх послуг від темпів змін загальних обсягів реалізованих послуг, що відповідно складала 167,8% та 186,3%.

Обсяги діяльності підприємств сфери нефінансових послуг у цілому за 2006–2007 рр. зростали значно більше, ніж обсяги освітніх послуг. Тому необхідно дослідити динаміку чисельності студентів вищих навчальних закладів Полтавської області.

Дані табл. 2 свідчать, що з 2005 р. по 2007 р. кількість вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації зменшилась на 2 одиниці і на початок 2007–2008 навчального року в Полтавській області працювало 16 вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації та 8 вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, що надавали освітні послуги (див. табл. 2).

У вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації чисельність студентів мала тенденцію до зростання. Так, на початок 2005/2006 навчального року вона становила 58800 осіб, у 2007/2008 навчальному році 63160 осіб, з них відповідно 34100 та 34602 – за денною формою навчання. Кількість випущених фахівців вищими навчальними закладами I–II рівнів акредитації зменшилась з 4300 осіб у 2005 р. до 3739 осіб у 2007 році, проте чисельність фахівців, випущених вищими навчальними закладами III–IV рівнів акредитації, зростала і в 2007 р. сягала 11393 особи. Це свідчить про підвищення попиту населення на освітні послуги, що надаються ВНЗ III–IV рівнів акредитації. В ціло-

Таблиця 1. Склад і структура обсягів діяльності підприємств сфери нефінансових послуг Полтавської області за 2005–2007 роки*

Показник	Обсяг вироблених послуг (у двохчл. приск, без ПДВ)			Обсяг реалізованих послуг (у розподілі приск, включаючи ПДВ) у тому числі реалізовано населенню											
	усього			2005		2006		2007		2005		2006		2007	
	2005	2006	2007	135477,8	166195,6	252386,5	40798,3	47564,7	61913,8	2583,3	3520,2	4291,8	2285,4	3251,9	3803,1
Всього підприємств сфери нефінансових послуг, тис. грн.	167 415,6	208 463,7	30 4209,3												
Освіта, тис. грн.	2540,9	3806,8	4254,0	1,89	2,10	1,70	5,80	6,8	6,14						
Питома вага освіти, % розраховано за даними [12, 13].	1,52	1,88	1,40												

Таблиця 2. Чисельність студентів вищих навчальних закладів Полтавської області на початок навчального року, осіб*

Показник	І-II рівня акредитації			III-IV рівня акредитації		
	усього			усього		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Кількість закладів	18	17	16	8	8	8
Учасники студентів за денною формою навчання	14300	13600	12172	5880	6300	63180
Тривалість	10600	10200	9244	3400	3500	34802
за денною формою навчання	480	480	3880	1400	1400	13779
Вступлено	320	340	2946	840	820	8139
Випушено	430	400	3739	1010	1000	11393
за денною формою навчання	3100	3000	2839	6200	6300	6468
* розраховано за даними [14].						

Таблиця 3. Прийом до вищих навчальних закладів і підготовка фахівців за джерелами фінансування їх навчання та освітньо-кваліфікаційними рівнями на початок навчального року в Полтавській області*

Показник	Прийом до вищих навчальних закладів			За регіональними коштами									
	локальні джерела			державного бюджету			власних бюджетів						
	навчання			всього, осіб			всього, осіб						
Всього	2005	2007	2008	2005/2007	2007/2008	2005	2007	2008	2005	2007	2008	2005/2007	2007/2008
	18749	17659	16358	5452	30,9	356	889	889	4,8	5,0	5,0		
За освітньо-кваліфікаційними рівнями													
Міасту	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Спеціаліст	586	577	312	327	52,3	56,7							
Бакалавр	11401	10905	2393	2671	23,6	24,5	25	25	0,2	0,2	0,2		
Молодший спеціаліст	6752	6177	2853	2464	36,3	39,9	873	864	12,9	12,9	14,0		
* розраховано за даними [15].													

му чисельність вищих навчальних закладів збільшилася з 73100 осіб у 2005 р. до 75332 осіб у 2007 р., що обумовило зростання обсягів реалізованих населенню освітніх послуг.

Динаміка обсягів прийому за освітньо-кваліфікаційними рівнями та джерелами фінансування характеризується даними табл. 3.

На початок 2007/2008 навчального року в Полтавській області на початковий цикл навчання було прийнято 17659 студентів, з них за рахунок коштів державного бюджету 30,9%, за рахунок коштів місцевого бюджету 5%. За рахунок коштів державного бюджету зараховано на навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст 56,7% студентів та 24,5% студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр.

Таким чином, питома вага студентів, які навчаються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, зростає. Разом з тим більшість студентів навчається за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб, що свідчить про недостатнє фінансування вищих навчальних закладів бюджетами різних рівнів.

Висновки. Досягнення основної мети освітньої діяльності вищого навчального закладу вимагає достатнього фінансового забезпечення. Оцінка обсягів освітньої діяльності вищих навчальних закладів Полтавської області свідчить, що питома вага освітніх послуг, які реалізовані населенню протягом 2005–2007 рр., складала від 5,6 до 6,8%. Виходячи з обсягів прийому до вищих навчальних закладів Полтавської області в розрізі джерел фінансування навчання студентів, можна зробити висновок, що за рахунок коштів державного бюджету було профінансовано навчання 30% студентів, які вступили на перший курс, та 5% студентів почали своє навчання за рахунок коштів місцевих бюджетів. Таким чином, 65% студентів, які вступили на навчання до вищих навчальних закладів Полтавщини, навчатимуться за рахунок юридичних і фізичних осіб. Це підтверджує тенденцію зростання частки фінансового забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів з позабюджетних джерел.

Отже, враховуючи обов'язковість принципу випереджального інноваційного розвитку освіти на сучасному етапі та джерела, за рахунок яких фінансується навчання студентів, необхідно впроваджувати додаткові джерела фінансового забезпечення освітньої діяльності у вигляді грантів, коштів на проведення наукових розробок і добровільних внесків фізичних та юридичних осіб.

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV // zakon1.rada.gov.ua.
2. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 4.07.2005 №1013/2005 // zakon1.rada.gov.ua.
3. *Боголіб Т.М.* Організація ефективної діяльності вищих навчальних закладів // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – №7. – С. 122–127.
4. *Боголіб Т.М.* Принципи управління вузом: Монографія. – Переяслав-Хмельницький: Знання, КОО, 2004. – 204 с.
5. *Боголіб Т.М.* Удосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти // Фінанси України. – 2005. – №2. – С. 106–113.
6. *Буряк П.Ю.* Формування і надання інформації про фінансові ресурси підприємства // Фінанси України. – 2006. – №10. – С. 123–128.
7. *Вакарчук І.* Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи // Вища школа. – 2008. – №3. – С. 3–18.
8. *Зайцева П.* Источники финансирования социально-культурной сферы // Вопросы экономики. – 2003. – №4. – С. 30–38.

9. *Зернов В.* Взгляд на проблемы образования и способы их решения // Новый коллегіум.– 2007.– №1. – С. 23–27.
10. *Зимовська Л.* Стан і перспективи фінансового забезпечення вищої освіти в Україні // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету.– 2005.– №1. – С. 16–22.
11. *Каленюк І.С.* Економіка освіти. – К.: Освіта, 2003. – 236 с.
12. *Криклій А.С.* Фінансування професійного навчання персоналу // Фінанси України.– 2005.– №6. – С. 113–119.
13. Експрес-випуск від 20.01.2007 №01-77/04/1-18/5 / Головне управління статистики у Полтавській області // www.poltavastat.gov.ua.
14. Експрес-випуск від 17.01.2008 №01-86/04/1-18/12 / Головне управління статистики у Полтавській області // www.poltavastat.gov.ua.
15. Експрес-випуск від 21.11.2007 №01-2778/04/2-18/421 / Головне управління статистики у Полтавській області // www.poltavastat.gov.ua.
16. Експрес-випуск від 21.11.2007 №01-2779/04/2-18/422 / Головне управління статистики у Полтавській області // www.poltavastat.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2009.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Фінансовий менеджмент: Курс лекцій / За наук. ред. д.е.н., проф. Єрмошенка М. М. – К.: НАУ, 2004. – 506 с. Ціна без доставки – 35 грн.

Авторський колектив: **М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, О. А. Стороженко.**

У даному навчальному посібнику, який зроблено у вигляді курсу лекцій, викладено матеріал, котрий дає системне змістовне уявлення щодо управління капіталом. Комплекс питань, що стосуються фінансово-кредитних відносин на макро- і мікрорівні з точки зору міжнародних стандартів фінансового розвитку, дозволяє сформуванню у читача глибоке уявлення про взаємозв'язки комерційної діяльності підприємств з державним механізмом регулювання монетарної сфери через розробку і реалізацію фінансової і грошово-кредитної політики в Україні. Включає тезаурус з більш як 700 понять, використаних у курсі лекцій.

Представляє інтерес для студентів вищих навчальних закладів, наукових працівників, викладачів, аспірантів, практичних працівників, а також усіх тих, хто цікавиться фінансовим менеджментом.